

Anders Forsdahls minneforelesning 2007
Solstrand 29. mars 2007

Det besværlige fellesskapet

Takk for prisen som jeg tar imot med stor glede og enda større ydmykhet. Jeg vil gjerne få være med på å reise minnesmerke over Andres Forsdahl. Jeg vil gjøre det ved glad ettertenksomhet og i glede over samværet med dere.

På døren til Andres kontor på ISM hang Dagfinn Bakkes fantastiske tegning(1) i alle år. De vantro bor her ikke lenger. Jeg fikk aldri spurt Anders om hvorfor bildet hang der, og jeg skal vokte meg vel for å tillegge Anders synspunkter og meninger han kanskje ikke hadde. Men med dette bildet i bakhodet beveger vi oss til Varanger og Pasvik. Kåre Espolin Johnsen holdt til her i sin oppvekst og har laget dette bildet (2) som hetter Følget. Anders kjente Espolin, i disse dager markeres 100 år jubileumet for Espolins fødsel. Espolin levde enkelt og uten mye penger, Anders kjøpte derfor stadig noen av hans bilder slik at Espolin skulle ha litt å leve for. Og så hadde Anders disse rare trykkene som han delte ut ved ulike anledninger og lenge før bildene steg i verdi. Slik var Anders: Han fant det verdifulle og viktige, og delte det raust med andre uten å tenke på egen fortjeneste.

Bildet bringer oss til Pasvik og til et område som var viktig for Anders og et arnested for mye av hans forskning og undring. Og jeg vil bruke disse to guttene som mitt følge og som illustrasjon til min fortelling. Som dere vet har jeg nå fullført min yrkesmessige vandring. Jeg vil gjerne bringe noen tanker om veien jeg har gått og det jeg har fått oppleve og hvordan fremtiden ser ut nå når yrkeslivet er over. Det er ikke så viktig å fortelle om meg, men mitt eksempel er det jeg kjenner best og har størst nærhet til. Jeg ønsker at min fortelling skal være autentisk, og at slik at den kan aktivere tanker hos hver enkelt av dere fra egne liv, tanker om viten og om mening. Og så ærgjerrig er jeg at jeg håper å gi stoff til refleksjoner for videre utvikling av helsetjenesten. For å unngå misforståelser - jeg forlater Anders her. Jeg kan jo ikke gjøre han ansvarlig for mitt liv! - men uten han hadde min vei blitt anderledes.

Jeg kom til Loppa i januar 1972 som distriktslege med verv som helserådsordfører. Gjenreisningen var fullført, velsferdstaten var etablert og de medisinske kunnskaper økte eksplosjonsaktig. Og distriktslegen hadde to ulike oppgaver: Etter Sundhetskommisjonen fra 1860 skulle han ha oppmerksomheten rettet mot alle forhold av betydning for medisinalvesenet og folkehelsen, dessuten skulle han gi befolkningen nødvendig helsehjelp. Det ble spennende og slitsomme år, med mer arbeid enn tid til ettertanke og refleksjoner. Men så var Anders der, han hadde funnet tid til å undre seg og krefter til å søke etter sammenhenger og forståelse. Og uten å skryte eller være påtrengende ble han en stor kilde til inspirasjon for mange. Og så dukket bildet til Espolin opp: Disse glade og trygge og kraftfulle tvillingene som skritter inn over det uendelige landskapet ble kilde til glede og undring. Hva var det jeg var med på og hvor gikk veien? Og jeg begynte å kommunisere med mine to følgesvenner. Den ene spurte hvordan, den andre hvorfor. Med hvordan var jeg handlekraftig og nytteorientert, og hele det vitenskapelig armamentariet var

tilgjengelig og virksomt. Og jeg tenkte at dette var allmennlegen i meg. Og kunnskapstilfanget økte og helsetjenesten ble mer omfattende. Allmennlegen var en suksessfaktor og jeg tenker i dag at både jeg og mange i min generasjon ble blendet av denne suksessen. I løpet av årene dukket stadig brysomme spørsmål om hvorfor opp, jeg strevde med å finne svarene. Og den andre følgesvennen var taus, lokalsamfunnsmedisiner kalte jeg han, men han gjorde ikke mye annet enn å lagre alle spørsmålene. Lokalsamfunnsmedisineren ble min container og jeg fikk ikke til å bruke denne opplagrede kunnskapen. Etter mange tusen samtaler i enerom med mine sambygdingene hadde jeg mange tanker om lokalsamfunnet og hva som fungerte godt og hva som var vanskelig og enda skadelig for loppaværingene. Jeg vendte meg mot lokalpolitikken og tenkte det ville være en metode og en arena for å gi hvorforspørsmålene tilbake til lokalsamfunnet. I tre perioder ble jeg innvalgt i kommunestyret, og det var ingen suksess. Det var mer et forlis som endte med at jeg hadde dårlig samvittighet for at havet var svart og fisketomt. Og jeg grep begjærlig etter lokalsamfunnsmedisineren, men heller ikke der fant jeg den metoden som kunne gi svar på hvorfor. Og når jeg så meg rundt så var det som om sosialdemokratiet ble nedbygget og forandret. Markedsliberalismen var det nye styringsprinsippet. Jeg hørte i en opphisset diskusjon at en fremtredende funksjonær i departementet sa: Det er bedre at hver enkelt maksimerer sin egen situasjon enn at den sentrale forvaltningen skal bestemme hva som skal være mulig å gjøre. Og Yngvar Løchen, tidligere profesør i sosiologi i Tromsø skrev om fellesskapet som forvitret (3). Og Roar Hagen som nå har denne lærestolen skriver at vi mangler modeller for kollektiv rasjonalitet. (4) Selv var jeg blitt fylkeslege og opplevde at jeg hadde som oppgave å håndheve et omfattende juridisk regelverk som skulle hjelpe pasientene til å være rasjonelle aktører i et helsevesen som stadig får et mer markedsmessig preg. Og den handlekraftige og nytenkende allmennlegen møtte jeg med et rigid regelverk som binder mer enn det frigjør, mens lokalsamfunnsmedisinsk virksomhet forvitret. Jeg så meg rundt: Aldri hadde det vært så mange leger og så mye helsepersonell, aldri hadde kunnskapene og mulighetene til å undersøke og behandle vært større, aldri hadde det vært brukt så mye resurser på helsetjenester - og aldri hadde forventningene vært større. Til tross for denne gunstige situasjonen så økte forventningsgapet, aldri var avstanden mellom det helsetjenesten faktisk kan utføre og de forventningene befolkningen har til tjenesten større og jeg oppfattet dette som et truende tegn på mistilpasning og at kursen var feil. Det var som å være ombord på Titanic - farten var gitt, kursen satt og katastrofen snart et faktum, og jeg tenkte at mer av det samme ikke løser problemet. Jeg stanget bokstavelig talt hodet i veggen.

Så ble jeg akutt syk - og fikk oppleve moderne helsetjeneste på sitt beste! Etter en alvorlig subarachnoidalblødning kom jeg langsomt og møysommelig tilbake til livet. Mye var forandret, og det meste til det bedre! Jeg erfarte nært og tydelig at forholdet til mine nærmeste, til Karin og mine barn og barnebarn og forholdet til gode venner var veien tilbake til livet. Og mine to følgesvenner dukket opp igjen, som to gode venner går de nå foran meg og viser vei. Og jeg ser tydeligere hvem de egentlig er: den ene er Viten, den andre er Tro. De symboliserer de to grunnformene for menneskelig forhold til virkeligheten. Den ene kan ikke bli tilbakeført til den andre, begge tenkemåtene er legitime og nødvendige, og nettopp derfor kan ingen av dem bli oppløst i den andre. (5) Med viten samler vi kunnskap og kan bygge verden, med tro finner vi sammenhenger og mening. Min akutte sykdom medførte at jeg kunne gå et skritt til siden og slik at jeg fikk nytt perspektiv på livet. Det er ikke noe mystisk eller mytisk eller opphør av tenkning ved dette, det er tvert i mot at jeg nå oppfatter at det

tidligere var fravær av grunnleggende tenking. Fravær av troens tenking. Jeg har klart meg uten tro fordi jeg tenkte at mening kunne jeg skape selv, blendet av viten var jeg. Men den mening som mennesket skaper selv kan mennesket også endre og konstruere anderledes til enhver tid. Det blir aldri en fast grunn å stå på og kan derfor heller ikke gi en forståelse som holder. Du må tro for å kunne forstå! for hva er forskjellen på vitenskapens og troens tenkning? Descartes berømte: Jeg tenker, ergo er jeg, innvarslet moderniteten og vår moderne tid. Og viser tydelig at denne tenkning er en individualistisk og ensom aktivitet. Kanskje går det en sammenhengende linje herfra og til dagens individuelle rasjonalitet? Troens tenkning derimot, begynner ikke med tanken, men med ordet. Ordet er gitt på forhånd og kommer foran tanken og viser den forstående tenkning veien. Så blir troen først og fremst en oppfordring til fellesskap, til enhet i ånden gjennom ordets enhet.

Jeg er takknemlig for at jeg fikk mulighet til å skifte litt på perspektivet. Jeg mener nå å se at samfunnet og helsetjenesten er bygget på en grunnform alene, på viten. Helsevesenets hus har kun fasaden, det som skal til for å gjøre huset trygt og lunt og varmt mangler og det kommer aldri på plass uansett hvor fin fasaden blir. Og døden er en trussel og det endelige nederlaget som vi utsetter og skjuler og som vi prøver å behandle oss bort fra.

De to guttene går trygt og tett videre sammen. Jeg tenker at de snakker litt med hverandre også. Vitenskapen og fornuften er ikke alltid sikker på hvor veien går. Viten har erfart at det finnes farlige og kraftfulle patologiske elementer i fornuften. fornuftens patologi omfatter forhold som atombomber og bioteknologi som lar mennesket bli et konstruert produkt. Vitenskapens patologi trenger troens veiledning for ikke å føre inn i katastrofer. Og troen kjenner til like alvorlige og ødeleggende forhold som trenger viten som kontrollorgan (6) for troens patologi er utbredt og skremmende.

Denne tillitsfulle vandringen - hvor fører den hen. Hva går de mot? Jeg tenker de erfarer fellesskapet og de forstår at livet og landskapet de går gjennom er vakkert og godt. De forstår at skapende kjærlighet er det prinsipp som livet er laget av. Og de øver seg i skapende kjærlighet. Så kan jeg følge etter dem i trygg glede. Jeg kan høre hva de sier til hverandre for de lar meg være i fellesskapet. Og den skapende kjærligheten tar opp i seg og erstatter fullstendig de to kategoriene nytte og rett. Samfunnsviterne har tidligere lært meg at det finnes to mulige kategorier for å strukturere menneskelig adferd, nemlig nytte eller rett. Nyttetenkning har gitt oss den rådende individuelle rasjonalitet med sitt begrep om den individuelt rasjonelle aktør, mens rettighetstenkningen gir et stadig mer omfattende regelverk og jussifisering av samfunnet. Men troens rettferdighet er tilgivelse og nåde, og maksimering av egen nytte løftes fullstendig opp i hensynet til den Andre. Har du forsøkt å si: jeg elsker deg - og så sett gleden i den andres ansikt? Og har du kjendte hva det gjør med deg selv når du sier jeg elsker deg? Jeg tenker at jeg kan lene meg mot den skapende kjærligheten i full forvisning om at det prinsippet viser veien videre. Og der fremme en gang vil jeg møte min skaper, allherskeren og min forløser, og han er skapende kjærlighet og det evige livet kan begynne. Og jeg tror det er slik, det kan være sant!

Arthur Arntzen sier at det er gudstua og humoren som gjør at det bor folk i Nord - Norge - i alle fall i distriktene vil jeg legge til - og er det slik at de vantro ikke bor der lenger så er tiden moden for at landsdelens universitet våger spranget over til troens tenkning, og lar det bli en del av fundamentet. Det ville det være mening i.

- 1: Dagfinn Bakke: De vantrø bor her ikke lenger
- 2: Kåre Espolin Johnsen: Følget
- 3: Yngvar Løchen (red): Formål og fellesskap. Prosjekt alternativ fremtid. Oslo 1990
- 4: Roar Hagen: Nyliberalismen og samfunnsvitenskapene. Universitetsforlaget 2006
- 5: Ratzinger, Joseph: Innføring i kristendommen. St. Olav forlag, Oslo 1993
- 6: Juergen Habermas, Joseph Ratzinger: Dialektik der saekularisierung. Verlag Herder Freiburg im Breisgau 2005.

Vadsø mars 2007
Eystein Straume